

ADLİ HEMŞİRELİK VE ÇALIŞMA ALANLARI Forensic Nursing and Work Areas

Semra AKKÖZ ÇEVİK¹, Mürüvvet BAŞER²

Özet: Adli hemşirelik adli bilimlerin en yeni çalışma alanlarından birisidir. Özellikle suç ve şiddet olaylarının arttığı günümüzde gerek mağdurların gerekse failin ilk karşılaştığı sağlık personeli hemşirelerdir. Özellikle evrensel bir sağlık problemi olarak tanımlanan suç ve şiddet olaylarının engellenmesi ve mağdurlarına hizmet verilmesi için çalışan hemşireler, kurbanlar ve failer ile hastanelerde, acil servislerde, yoğun bakımlarda, servislerde, hatta polikliniklerde veya olay yerinde ilk önce karşı karşıya gelen sağlık personeli olmaktadır. Ancak adli tıp konularında yeterince bilgi ve birikimleri olmadığından gerekli yaklaşımlarda bulunamamaktadırlar. Bu nedenle adli tıp konularında özel eğitim almış hemşirelerin yasal sürece ve insanlara hizmet vermede sağlayacağı katkı tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle sağlık kurumlarında adli hemşireliğin bir an önce kurulması ve hemşirelerin özel eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Adli hemşirelik, adli bilimler içinde özel bir daldır. Bu uzmanlık alanında adli tıp, hukuk ve kriminoloji eşit ağırlıktadır. Birbirleri ile birçok alanda kesişmektedirler. Adli bilimler, birçok bilim dalının aynı yelpaze altında toplanarak adalete hizmet eden bilimler topluluğu olup, adli tıp, adli fen bilimleri ve adli sosyal bilimlerden oluşmaktadır. Adli tıp multidisipliner bir bilim dalıdır. Fizik, kimya, biyoloji, farmakoloji, biyokimya, patoloji, anatomi, mikrobiyoloji, hukuk, halk sağlığı gibi bir çok bilim dalı ile yakından ilişkilidir.

Anahtar kelimeler: Adli tıp, hemşirelik, adli hemşirelik

¹ Öğr.Gör.Gaziantep Ün.Sağlık Bilimleri Fak, Gaziantep

² Doç.Dr.Erciyes Ün.Sağlık Bilimleri Fak, Kayseri

Geliş Tarihi : 11.10.2011

Kabul Tarihi : 21.08.2012

Abstract: Forensic nursing is one of the newest fields of study in forensic sciences. The health professionals who are first encountered by both the victim and the offender are nurses especially in our time of increased crime and violence. Nurses who strive to prevent crime and violence which are defined as a global health problem and to provide service to the victims are the first health professionals to meet the victims and offenders in hospitals, emergency rooms, intensive care units, other units and even in outpatient clinics or at the scene of a crime. However, they are unable to act as required because they do not have the adequate knowledge and experience in forensic medicine. Thus, it is an indisputable fact that nurses who received special training in forensic medicine will contribute greatly to the legal process and in providing service to the people. Therefore, a department of forensic nursing should be established in health institutions as soon as possible and nurses should go through a special training. Forensic nursing is a special branch in forensic sciences. Medicine, law and criminology have the same weight in this specialization area. They intersect with each other in many areas. Forensic sciences are an aggregation of sciences which come together under the same framework to serve justice and forensic medicine is a combination of technical forensic sciences and social forensic sciences. Forensic medicine is a multidisciplinary branch of science. It is closely associated with a number of disciplines such as physics, chemistry, biology, pharmacology, biochemistry, pathology, anatomy, microbiology, law and public health.

Keywords: Forensic medicine, nursing, forensic nursing

1. Adli Hemşireliğin Tanımı ve Kısa Tarihçesi

Adli hemşirelik, adli bilimler içinde özel bir dalıdır. Bu uzmanlık alanında adli tıp, hukuk ve kriminoloji eşit ağırlıktadır. Birbirleri ile birçok alanda kesişmektedirler(1).

Adli bilimler, birçok bilim dalının aynı yelpaze altında toplanarak adalete hizmet eden bilimler topluluğu olup, adli tıp, adli fen bilimleri ve adli sosyal bilimlerden oluşmaktadır. Adli tıp multidisipliner bir bilim dalıdır. Fizik, kimya, biyoloji, farmakoloji, biyokimya, patoloji, anatomi, mikrobiyoloji, hukuk, halk sağlığı gibi bir çok bilim dalı ile yakından ilişkilidir. Adli hemşirelik ise hemşirelik biliminin yasal prosedürlere uygulanması olup, adli bilimlerin, hemşirelerin eğitimleri ile birleştirilerek, bilimsel araştırmalara, yaralı veya ölü mağdurların muayenesine, suç, şiddet, kriminal aktivite ve travmatik kaza faillerinin rehabilitasyonuna uygulanmasıdır. Diğer bir deyişle adli hemşirelik, hemşirelik biliminin özelleşmiş alanlarından birisidir(1,2).

On sekizinci yüz yıldan beri hemşireler adliye ile ilgili olaylarla karşılaşmalarına karşın ancak adli hemşirelik kavramının oluşması 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir. İlk defa adli hemşirelik terimi 1992 yılında Minneapolis'te yapılan bir kongrede kullanılarak terminolojiye girmiştir. Amerikan Hemşirelik Derneği 1995'de adli hemşireliği uzmanlık alanı olarak kabul etmiş ve 1997 yılında adli hemşirelik faaliyet alanları ve standartlarını bir el kitabında özetlemiştir. Adli hemşirelik çağdaş sağlık sisteminin birimleri arasında bir tür işbirliği çalışması olarak tanımlanabilecek bir uzmanlıktır. 1992 yılında Uluslararası Adli Hemşireler Birliği (IAFN- The International Association of Forensic Nurses) kurulmuş ve adli hemşireliğin tanımını şöyle yapmıştır: Adli Hemşirelik; hemşirelerin almış oldukları temel eğitimlerini şiddet, travma ve diğer suç olgularının failleri ile travma ve/veya ölüm olaylarındaki kurbanların muayenesi ve bilimsel olarak araştırılmasında adli alanda kullanılmalarıdır(1).

2. Dünya'da Adli Hemşirelik

Adli hemşirelik, hemşirelik bilgi ve deneyimlerinin yargının hizmetine sunulması ile ortaya çıkan ve giderek gelişen bir uzmanlık alanıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Almanya, Avustralya, Kanada, Güney Afrika, Japonya, Singapur, Suudi Arabistan gibi pek çok ülkede adli hemşire yargıya destek personel olarak görev yapmaktadır. Başta adli tıp olmak üzere seroloji, toksikoloji, narkotik gibi suçun aydınlatılması ve suçlunun tespit edilmesi suretiyle adli hataları önleme konusunda, ayrıca ceza hukuku, ceza muhakemesi hukuku ve kriminoloji ile adli tıp uygulamalarının örtüştüğü alanlarda özel olarak eğitilen hemşireler tıp ve hukuk uygulamalarındaki parametrelere bağlı olarak hizmet vermektedirler(1).

Adli hemşirelik kavramı, ABD ve Avrupa'da travma ve şiddet olaylarında, kişileri polis nezdinde muayene etmek ve rapor yazmakla görevli hekimler tarafından ortaya atılmıştır. Amerika Tıbbi Muayene Komisyonu Başkanı John C. Butt ölüm olayları araştırmalarında hemşireler için Alberta'da "tıbbi araştırmacı" programı düzenlemiş ve adli hemşirelik eğitiminin temelini atmıştır (1).

Hastanelerin acil servislerinin karmaşası içinde, karşılaşılan cinsel saldırı kurbanlarının tanınmasında yaşanan güçlükler, 1970'li yıllarda bu konuda yeni bir hemşirelik uzmanlık alanı olan "cinsel saldırı hemşireliği"nin ortaya çıkması ile sonuçlanmış; takiben konuya ilişkin çeşitli eğitim programları düzenlenmeye başlanmıştır. Cinsel saldırı kurbanları ile çalışan hemşireler 1976 yılında Amerika'nın Memphis şehrinde bir araya gelerek "Cinsel Saldırı Muayene Hemşireleri" [Sexual assault nurse examiners (SANE)] birliğini kurmuşlardır. Kısa adı SANE olan bu birlik tarafından, cinsel saldırı muayene hemşirelerinin cinsel saldırı kurbanlarının ihtiyaç duyduğu acil yardım ve bakımı sağlamak için; fiziksel değerlendirme, adli muayene, kanıtların toplanması, cinsel yolla bulaşan hastalıklara yönelik testler ve tedavi, destekleme amaçlı tavsiyeler, adli rapor yazımı ve mahkemede tanıklık konularında donanımlı olma sı gerektiği belirtilmiş, bu konudaki eksiklikleri gidermek üzere

re tecavüz kurbanlarının daha fazla zarar görmesinin engellenmesi; kriz yönetimi; tıbbi protokoller çerçevesinde yara değerlendirme ve tedavisi;

tıbbi öykü ve olayın ta rafsız bir şekilde kaydedilmesi; tecavüze bağlı olası fiziksel ve psikolojik sekellerin önlenmesi; cinsel yolla bulaşan hastalıkların değerlendirilmesi ve profilaktik tedavisi; hastanın tercihine uygun doğum kontrol yönteminin uygulanması; hastaya saldırı/istismar baskısının kontrol altına alınması için yardımcı olunması; tecavüzdən sonraki iyileşme sürecinin kolaylaştırılması; danışma, tedavi ve izlem için uygun referans sağlanması; tecavüz olgularında, kanun uygulayıcılara delil sağlanması ve kovuşturma aşamasında yardım edilmesi konularında çeşitli eğitimler yapılmıştır. Bu servisler 1977'de Minneapolis, 1978'de Amarilla şehrinde göreve başlamıştır(3).

Amerika'da yasalar ve almış oldukları eğitim çerçevesinde, adli hemşirelerin çalışma alanları birçok farklılık göstermektedir. Yalnız başına muayene etmek, rapor tutmak, delil toplamak ve hatta dosyayı adalete iletmek gibi yasa ile düzenlenmiş görevleri bulunmaktadır. Bu tarz görevlerin ülkemizde uygulanması yasal olarak mümkün değildir (1).

3. Türkiye'de Adli Hemşirelik

Sağlık hizmetleri bir ekip çalışmasıdır. Doktordan hemşireye, hasta bakıcıdan hastanede çalışan idari personele kadar herkes bu ekibin parçasıdır. Günümüze kadar sadece klinik branşlarda görülen bu ekip çalışmasının, adli tıp alanında da olması gerektiği düşünülmektedir. Aslında hemşirelerin adli olgularla tanışıklığı yeni değildir. Acil servislerde, yoğun bakımlarda, servislerde ve hatta polikliniklerde çalışan tüm hemşireler suç kurbanları ve failleri ile karşılaşmaktadırlar. Farklı olan ise gördüklerini adli hemşirelik eğitim ve deneyimleri ile birleştirerek adli araştırmaların doğru, tam, daha güvenilir ve hızlı yapılmasına katkıda bulunmalarıdır.

Her nerede olursa olsun tıp ile hukukun çakıştığı alanda adli vaka oluşmaktadır. Adli olaylarda her zaman polisin yanında bir adli tıp uzmanı bulunmamaktadır. Sayıları hekimlerden çok olan hemşirelerin bu alanda özel eğitim aldıktan sonra görevlendirilmeleri birçok sorunun ortadan kalkmasında önemli rol oynayacaktır. Adaletin doğru ve hızlı gerçekleşmesinde ve toplum huzurunun sağlanmasında önemli bir yere sahip olan adli hemşirelerin, sağlık ekibine sağlayacağı katkı yadsınamaz bir gerçektir(1).

Fiziksel bir travma veya ifade ve davranışların çelişkiler içermesi, olayın bir adli vaka olduğunun fark edilmesi durumunda, mağdurun kendini güvende hissetmesini sağlamak hemşirenin görevleri arasındadır. Ancak adli hemşire bu işi, aldığı eğitimden dolayı daha profesyonelce yerine getirebilecektir(1).

Türkiye'de adli hemşirelik alanındaki en büyük sıkıntı görev tanımı ve işlevlerinin tam olarak tanımlanmamasıdır. Her ne kadar meslek özellikleri ve etik ilkeler çerçevesinde işlevleri tanımlansa da, şu an için uygulamada yaygın olarak yer almaması nedeniyle bu konuda net sınırlar çizmek zordur. Türkiye'de hemşireler adli tıp konusunda eğitim almamaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi kaliteli bir sağlık hizmeti için hemşirelik temel eğitimi içinde mutlaka adli tıbbın temel konuları (deliller ve toplanması, yaralar vb) yer almalı, meslek içi eğitim, master ve doktora programları ile bu alanda gerekli bilgi ve becerilere sahip hemşirelerin yetiştirilmesi desteklenmelidir (5).

Adli hemşireler uygulama alanında yer aldıkça var olan ve şimdiden öngörülemeyen mesleki ve etik sorunların çözümü sağlanabilir. Bu nedenle Adli Hemşirelik alanı geliştirilmelidir. Bu bağlamda ilk olarak Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı içinde bir Adli Hemşirelik Birimi kurulmuştur. Daha sonra Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu ve Adli Bilimciler Derneği işbirliği ile sertifikalı kurslar düzenlenmeye başlanmıştır(1,4). Alınan olumlu geribildirimler ve yoğun istek üzerine kurs tekrarlama kararı alınmış, 25-28 Mart 2004 tarihleri arasında II. Adli Hemşirelik Kursu düzenlenmiştir.

Ankara Üniversitesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Adli Bilimciler Derneği, 13-18 Eylül 2004 tarihinde Hacettepe Hemşirelik Yüksek Okulu, Ankara Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu ve Adli Bilimciler

Derneği'nin katkılarıyla "III. Adli Hemşirelik Kursu" nu düzenlemiştir(6).

Ülkemizde adli hemşirelik konusunu inceleyen çalışmalardan birisi olan Gökdoğan ve Erkol'un 2003 yılında Bolu'da yaptığı çalışmaya katılan 101 klinik hemşiresi ve eğitici hemşireden 83'ü adli hemşirelik konusunda daha fazla eğitimin gerektiği fikrindeyken 93'ü ise adli hemşireliğin bir alt disiplin olduğunun farkındadır. İstanbul'da 2002 yılında 180 hemşireye uygulanan aynı ankette ise hemşirelerin %64.4' ü adli hemşireliğin tanımı ve rolleri hakkında bilgili olmadığını ifade etmiştir. Bolu'da ise bu oran %83.8' e çıkmıştır(7).

4. Adli Hemşirenin Görevleri

Kriminal olan veya olmayan olayların farkına varılması (ev içi şiddet, çocuk istismarı gibi), mağdurun ihtiyaç duyduğu desteği bulması ve bu noktadan sonraki aşamalar için yönlendirilmesi adli hemşirenin görevleri arasındadır. En önemli konu, elde edilen bilgilerin hassasiyetle düzenlenmesi ve dokümantasyonudur. Böylece araştırma sonucu elde edilen veriler mahkemelerde kritik noktaların aydınlatılmasına hizmet edecektir(4). Hekimler ve kolluk güçleri cinayet, tecavüz, fiziksel şiddet gibi ağır vakalarda delillerin toplanması, muhafazası ve ilgili kriminal laboratuara gönderilmesi sırasında hatalar yapabilmektedir. Uluslararası Adli Hemşirelik Birliği bu konuda eğitim almış hemşirelerin görev almaları durumunda problemin çözüleceği görüşündedir. Adli hemşireliğin temeli değerlendirme, analiz, hemşirelik tanısı, sonucun tanımlanması, planlama, müdahalelerin gerçekleştirilmesi ve söz konusu hemşirelik uygulamalarına verilen yanıtların değerlendirilmesi adımlarını içeren hemşirelik sürecini destekleyecek biçimde şekillendirilmiştir; adli hemşireliğin uygulama alanları, rol ve sorumlulukları hemşirelik süreci bağlamında gözden geçirilmiş ve adli hemşirelikte analiz etme, tanı koyma, beklenen sonuçları tanımlama, planlama, girişim ve değerlendirme gibi hemşirelik sürecinin tüm aşamalarının yer aldığı ortaya konulmuştur. Hemşirenin ilk değerlendirme sırasında bilgi temin etme ve bilgiyi organize ederek gerekli kişilere iletme becerisi, vakanın sonraki adli incelemelerinde bilgi ayrıntılarının gözden kaçırılmaması ve bu

bilgilere gerekli önemin verilebilmesi açısından önemlidir. Tüm veriler eksiksiz olarak belgelenmeli, ancak kayıtlarda yoruma dayalı ifadelere yer vermekten kesinlikle kaçınılmalıdır. Adli olgunun değerlendirildiği ortamda görsel ve işitsel gizlilik sağlanmış olmalı ve bu ortam, adli verilerin toplanması için uygun niteliklere sahip olmalıdır. Bireyi değerlendirme hemşirelik sürecinin ilk adımınıdır (1,3).

Hemşirelik grubunun adli hemşirelik ile ilgili daha anlaşılır uluslar arası bir birikim ve rol tanımı yapması gerekir. Adli hemşirelik ile ilgili temel bilgilerde sıkıntı yoktur. Asıl sıkıntı geliştirilmiş olan bu bilginin bütünlük ve özel bir şekilde uygulamalara taşınmasıdır.

Yasal süreçlerde görevli olan birçok personel adli hemşireyi sadece cinsel istismarlarda görevli olan hemşire rolü ile tanımaktadır. Bu sınırlı rol altında hemşire, değerli / vazgeçilmez bir ekip üyesi olarak değerlendirilemez. Adli hemşire otopsi raporlarında tıbbi bilgisini ortaya koyabilen, aileye bu yıpratıcı süreçte yardımcı olan, çocuk suistimalinde tıbbi kayıtları ve fotoğrafları gözden geçiren, suçluları hastanelerde, kurbanları adliyede ya da bakımevlerinde izleyen, tıbbi kayıtları gözden geçiren, tedavi ve bakımları yapan bir profesyonel olmalıdır. Uluslar Arası Adli Hemşireler Birliği tarafından rollerin tanımı tam olarak yapılmamış olmasına karşın, Avustralya, Yeni Zelanda ve İngiltere'de adli hemşireliğin tanımı açık bir şekilde yapılmıştır. Adli tıp alanında uzman hemşireler, toplum uygulamalarında hastalara bakım hizmeti verirler. Toplumdaki adli hemşireler, adliyedeki bireylerle, toplumdaki suçlularla, polis noktalarındaki ve diğer hizmet alanlarındaki bireyler ile işbirliği içerisinde çalışırlar. Adli hemşirelerin uluslar arası etkileşimi deneyimlerin ve çeşitli rollerin paylaşılması açısından önemlidir(8).

Adli hemşirelikte uygulamaların, uygulama alanlarının, görev, yetki ve sorumluluklar ile adli hemşirelerin profillerinin çıkarılması amacı ile yapılan Evans ve Wells(2001) 'in yaptığı bir araştırma'da adli hemşire olarak çalışan hemşirelerin %71'i mevcut rollerini daha da genişletmek istediklerini belirtmişlerdir. Hemşireler rollerini adli hemşireliğe bakış açısını değiştirmek, diğer meslekler ile

işbirliği içinde çalışmak, adli hemşirelik alanında uygulamaları artırmak yönünde değiştirmek istediklerini belirtmişlerdir(8).

Uluslararası Adli Hemşireler Derneğine göre belirlenen görev alanları şunlardır:

Şüpheli ölüm araştırmacısı(olay yeri incelemesi; ölümle ilgili olaylarda, olay yerinin incelenmesi, delillerin toplanması ve muhafaza edilmesi, olay yerinin fotoğraflanması ve adli raporun hazırlanmasından sorumludur),

Klinik hemşirelik uzmanı(Hastane ve polikliniklerde görev alan: travma sonrası acil klinikler başta olmak üzere sağlık kuruluşlarına gelen ya da getirilen kişilerin, ister fail ister kurban olsun girişim sırasında tıbbi kayıtlarını doğru ve eksiksiz tutmakla yükümlü hemşire),

- Adli psikiyatri hemşireliği,
- İslahevi hemşireliği,
- Hemşirelik hukuku danışmanı,
- Cinsel saldırı araştırma hemşireliği,
- Adli hemşire eğitmeni /danışmanı,
- Pediatrik adli hemşirelik ve
- Geriatrik adli hemşireliktir(9).

5. Adli Hemşirenin Çalışma Alanları

5.1. Klinik Adli Hemşirelik: Travma sonrası acil servisler başta olmak üzere sağlık kuruluşlarına gelen ya da getirilen kişilere müdahale eden ekipte yer alan hemşireler ister kurban isterse fail olsun tıbbi kayıtların doğru ve eksiksiz olarak yapılması, kişinin üzerindeki giysilerin uygun şekilde çıkarılıp saklanması, kişiden alkol, uyutucu-uyuşturucu ve benzeri maddelerin tespiti için örnek alınması ve çeşitli suçlarda gerek mağdur gerekse failden uygun bir şekilde biyolojik delillerin toplanması sürecinde görev almalıdırlar. Ayrıca alınan örneklerin düzenli bir şekilde kaydedilmesi, saklanması ve ilgili mercilere uygun şekilde teslim edilmesinde yardımcı olabilirler(2).

Hasta sirkülasyonunun hızlı, iş yükünün fazla olduğu acil servis ve yoğun bakım gibi birimler başta olmak üzere olası kayıt ve rapor eksikliği durumlarında hekimler kadar hemşireler de birer tanıktır. Bu tür durumlarda bilgisine başvuru alan hemşirenin, adli tıbbi konularda yeterli bilgisinin olması adaletin yerini bulmasında önemli rol oynayacaktır(2).

Acil servis ve polikliniklerde hem adli vakalarda ilgilenecek, hem de aile içi şiddet, çocuk istismarı, gıda ve ilaç zehirlenmeleri, işyeri yaralanmaları gibi olayları fark etmek, delil toplamak, rapor düzenlemek ve gerekli yönlendirmeleri yaparak tedavisini sağlamak için bir adli hemşire mutlaka bulunmalıdır(1).

5.2. Kişilerarası Şiddette Adli Hemşirelik: Şiddet, bir kişi tarafından bir başkasına fiziksel acı vermek veya yaralamak amacıyla yapılan, kabul görmeyen davranışları içermektedir. Şiddet evde, okulda, işyerinde kısaca yaşamın tüm alanlarında görülmektedir. Şiddet ailede çocuk suistimali ve ihmali, kadına yönelik şiddet, tecavüz, yaşlı suistimali, okulda veya iş yerinde kaba kuvvet kullanma/zorbalık, adam öldürme gibi birçok şekilde olmaktadır. Şiddetin ele alınmasında sağlık, güvenlik, adalet sektörünün ve toplumun yakın işbirliği içinde çalışması ve şiddeti önlemesi gerekmektedir. Hemşireler toplumda şiddetin azaltılmasında, şiddeti önleme, şiddetten korunma ve şiddette erken müdahaleyi içeren şiddetsiz bir kültür oluşturmada etkin rol alabilirler(10).

5.3. Cinsel Saldırı Muayenesinde Adli Hemşirelik:

Hastane acil servislerinde karşılaşılan cinsel saldırı kurbanlarının tanınmasına duyulan gereksinim nedeniyle, "cinsel saldırı muayenesi hemşireliği" geliştirilmiştir. İlk cinsel saldırı hemşireliği eğitim programı 1976'da Memphis, Tennessee'de başlamıştır. Cinsel saldırı muayene hemşiresi; cinsel saldırıya uğramış kurbanlara özel bakım ve tedavi alanında özelleşmiştir. Bu hemşireler cinsel saldırı kurbanlarının ihtiyaç duyduğu; fiziksel değerlendirme-yaralanmayı değerlendirme, adli muayene,

kanıtların toplanması, kurbanın sağlık öyküsünü objektif olarak yazma, suçla ilgili bilgileri toplama ve kaydetme, cinsel yolla bulaşan hastalıklara yönelik testler ve tedavi, hastayı destekleme amaçlı öneriler, adli rapor yazımı ve mahkemede tanıklığı içeren acil bakımı sağlamak için gerekli bilgilere sahip olmalıdır. Bu konudaki eğitim ve deneyimleri kuşkusuz adli tıbbın işleyişini kolaylaştıracaktır (4,8).

- Cinsel saldırıya uğrayan mağdurlar olabildiğince kısa sürede bir sağlık merkezine götürülmelidir.
- Mağdurun acil tıbbi yardıma ihtiyacı olabilir
- Hamilelik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve AIDS testleri yapılması gerekir
- Deliller gecikmeden toplanmalıdır
- Kayıtlar eksiksiz ve doğru tutulmalıdır.
- Tecavüze uğrayan kişinin sorunlarına yönelik hemşirelik girişimleri şu şekilde sıralanabilir:
- Tecavüze uğrayan kişinin dostluk ve güvenini kazanmak
- Mağduru işlemler hakkında bilgilendirmek
- Tecavüze uğrayan kişileri tıbbi işlemlere hazırlamak
- Saldırı hakkında konuşmaya cesaretlendirmek
- Fiziksel güven endişesini gidermek
- Mağdurun yakınları için gerekli rehberliği sağlamak
- Mağdurun kontrolleri için plan yapmak
- Yaşamını tekrar düzene koyması için danışmanlık yapmak
- Mağduru her görüşmede değerlendirmek(11).

5.4. Olay Yeri İncelemesinde Adli Hemşirelik:

Adli hemşireler Kanada ve Kuzey Amerika'daki ölüm araştırmalarında 1970'lerden beri yer almaktadır. Adli tıp ölüm araştırmaları sistemlere göre değişmekle birlikte adli hemşirelerin kayıt tutma,

konuya ilişkin bilgi sahibi olma ve hemşirelik tutumu politikasını kapsayan görevleri olduğu büyük ölçüde kabul edilmektedir. Adli hemşireler ölümle ilgili soruşturmaya ayrıntılı ve doğru bilgileri sağlayarak yardımcı olabilirler(8).

Adli tıp ölüm araştırmaları sistemlere göre değişmekle birlikte adli tıp uzmanı ya da "savcı" tarafından yönetilmektedir. Wisconsin eyaletinde 1993'den beri 20 hemşire "savcı" olarak çalışmaktadır. İngiltere'de adli patologlar ve savcılar arasında yapılan bir çalışmada, soruşturmada yer alan hemşirelerin kayıt tutma, konuya ilişkin bilgi sahibi olma ve hemşirelik uygulamalarını kapsayan görevleri olduğu büyük ölçüde kabul edilmektedir. Kendisinden istenen kayıtları tutmak, hemşirelerin temel görevlerinden biridir ve ölümle ilgili soruşturmaya ayrıntılı ve doğru bilgileri sağlayarak yardımcı olabilirler. Bu konumda çalışan hemşirenin de yapılan işlemlerle ilgili gerekli bilgilere sahip olması gerekmektedir(4).

Bunların dışında otopsi ve diğer işlemlerin yapıldığı yerlerin ve kullanılan aletlerin sterilizasyonunun yapılması, sürekliliğinin sağlanması, kayıtlarının tutulması, özel koşullarda saklanması gereken malzemelerin kontrolü gibi işlemler adli hemşirelerce yapılabilir(4,8).

5.5. Adli Doğrulama Hemşireliği - Nezarethane ve Cezaevi Adli Hemşireliği: Hapishanelerde çalışan, danışmanlık ve tedavi hizmetleri veren hemşirelere birçok ülkede Adli Doğrulama Hemşiresi denir. Genellikle hapishanelerde, ıslahevlerinde görev yapan ADH bir olay nedeni ile mahkûm olan bireyler ile etkileşim içindedir(8).

Sorumlulukları arasında tutukevlerinde reçete edilen ilaçların verilmesi, doğru bir şekilde hastanede tedavilerinin sağlanması, hapishanelerde çıkan isyan ve kavgalarda yaralanan kurbanların tedavi edilmesinde görev yaparlar. Adli doğrulama hemşireleri aynı zamanda potansiyel görüşmecilerdir(4,8).

Adli doğrulama hemşiresi olarak çalışan hemşireler genellikle, eğitim düzeyi düşük, kendi sağlık bakımına özen göstermeyen, toplumdan uzak bir yerde kilit altında yaşayan, büyük olasılıkla ilaç, alkol ve madde bağımlılığı öyküsü ya da akıl sağlığı sorunları bulunabilen, saldırgan kişiliği olabilen ve ailesinden çok destek görmeyen hastalarla çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Tarafsız davranma, izole bir ortamda cezaevi personeli ile kurulan ilişkiler, suç ve suçlulara yönelik içinde yaşanılan toplum değerlerinin mesleki uygulamalara yansması gibi konular etik açıdan çeşitli sorunlar yaratma potansiyeline sahip olup bu sorunların aşılması ve hükümlülere de uygun ve kaliteli bir bakımın sağlanabilmesi için çalışacak sağlık personelinin özel bir eğitim alması gerekmektedir(4,8).

Bu birimlerde çalışırken etik ve yasal birçok sorun ile karşı karşıya gelinebilir. Adli hemşirelerin görev alabileceği bir diğer yer de kişilerin cezaevlerine gönderilmeden önce tutuldukları nezarethanelerdir. Buralarda özellikle ilaç, alkol ve madde ile ilişkili (yoksunluk gibi) akut sorunlar görülebilir. Herhangi bir nedenle gözaltında bulunan kişilerde; diyabet, hipertansiyon, koroner arter hastalığı, astım gibi sürekli ya da acil bakım gerektiren hastalıklar olabilir. Nezarethanelerde görev alan hemşireler, böyle bir durumda temel yaşam desteğini sağlayabileceği gibi hekimi ya da acil sağlık hizmeti veren birimleri arayarak gerekli bilgileri tam olarak verebilir. Adli hemşirelerin gerek cezaevlerinde gerekse gözaltında gerçekleşmesi olası insan hakları ihlalleri ve kötü muamelenin önlenmesini sağlayacağı da bildirilmiştir. Ayrıca hemşireler uygulama hataları üzere meslekleri ile ilgili konularda mahkemelerde bilirkişi olarak görev yapabilirler(8).

5.6. Adli Geriatri Hemşireliği: Adli geriatri hemşireleri; suistimal ve ihmale neden olabilecek durumlarda yaşlı bireylerin insani haklarını korumakla görevlidirler. Bakımevleri ya da sığınma evleri genellikle bu alandaki hemşireleri istihdam eder. Bu hemşireler bilgi ve deneyimlerini daha çok yaşlıların suistimale ve ihmale uğradığı olaylarda kullanırlar(8).

Beklenen yaşam süresinin uzaması ve doğurganlığın azalması gibi nedenlerle yaşlı nüfus tüm dünyada toplam nüfus içindeki payı yönünden artmaktadır. Yaşlı nüfusundaki bu artış nedeniyle gün geçtikçe yaşlılıkla ilgili sorunlarla daha sık karşılaşılması da kaçınılmazdır. Yaşlıya yönelik şiddet, genel olarak ileri yaşlarda (75 ve üzeri) rastlanan bir şiddet türüdür(12-14).

Genel olarak yaşlı istismarı, yaşlı bireyin sağlık veya iyilik halini tehdit eden veya zarar veren herhangi bir davranıştır. İstismar bedensel, psikolojik veya ekonomik olabilir, aynı zamanda ihmale de dönüşebilir(12).

Yaşlılar, yaşlı istismarının ne olduğunu anlamaya gereksinim duyarlar ve temel hakları konusunda bilgilendirilmelidirler (istismar riskine karşı korunma bilgisi gibi). Personelin yaşlı istismarı konusunda eğitilmesi, özellikle de genelde zararlı olduğu pek bilinmeyen gizli istismar konusunda yararlı olabilir. Personelin yaşlı istismarının bir suç olduğunu ve suçluların cezalandırabileceğini bilmesi gerekir(12).

5.7. Adli Psikiyatri Hemşireliği: Akıl hastası olup suç işleyen kişilerin tedavisi, bakımı ve hem kendileri hem de toplum açısından güvenli bir ortamda tutulmaları gereklidir. Akıl hastası olduğu ve bu nedenle ceza sorumluluklarının olmadığı ileri sürülen kişilerin de gözlenip değerlendirilmesi için gereken ortam sağlanmalıdır. Hemşirelerin de sağlık ekibinin önemli bir parçası olduğu düşünülürse güvenlik önlemlerinin had safhada olduğu bu tür kuruluşlarda görev almaları kaçınılmazdır (4).

Adli psikiyatri hukuk ve psikiyatrinin kesiştiği bir alandır. Adli psikiyatri, yargı organlarının incelemekte olduğu olaylarda, kendisinden talep edildiğinde, yani incelenen hukuki olguya açıklık getirmek üzere yargı organı tarafından görevlendirildiğinde, kişinin iradesinin, bağımsız ve sorumlu olup olmadığının belirlenmesi aşamasında hukuka yardımcı olmaktadır. Adli psikiyatrinin önemli bir alanını oluşturan psikiyatrik bilirkişilik dışında, hasta olduğu belirlenen kişilerin tedavisi, rehabilitasyonu, topluma yeniden kazandırılması ve medeni haklarının korunmasının sağlanması da adli

psikiyatrinin çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Adli Psikiyatri Hemşireliği, suç işleyen psikiyatrik hastaların bakımıyla ilgili özel bir hemşirelik alanıdır. Adli Psikiyatri Hemşireliği, psikiyatri hemşireliğinin bir alt dalı olarak gelişmektedir. Adli Psikiyatri Hemşireliğinin temelini oluşturan bilgi ve beceriler, roller ve hemşirenin sahip olması gereken yeterlilikler henüz net olarak tanımlanamamıştır. Bununla birlikte Adli Psikiyatri hemşireleri, genel psikiyatri hemşireliğinin sahip olduğu bilgi ve becerilere ek olarak risk belirleme, öfke ve kızgınlık yönetimi, güvenli-terapötik ortam sağlama ve suç davranışlarını ele alma becerilerine sahip olmalıdırlar. Psikiyatri hemşireliği bütünsel bir bakımdır; hastanın fiziksel, psikolojik, sosyal, ruhsal ve kültürel durumunu da kapsamaktadır. Psikiyatri hemşiresi kurban ve geride kalanlara terapötik bakım vermede önemli bir role sahiptir. Hastaların, sosyal ve pratik yaşam becerilerini geliştirmeleri için destekleme, anlayışlı olma ve teşvik etmek gerekmektedir. (4, 15- 17).

Adli psikiyatri hemşireleri genellikle güvenlik önlemlerinin yoğun olduğu psikiyatri hastanelerinde, psikiyatrik hizmet veren kurumlarda çalışırlar ve mental olarak hasta olan bireylere müdahale ederler. Böyle bir ortamda çalışacak sağlık ekibi üyesi bir hemşirenin, genel psikiyatri hemşiresinin sahip olduğu bilgi ve becerilere ek olarak, suç davranışlarını ele alma becerilerine sahip olması gerekmektedir(8).

Adli psikiyatri hemşiresinin önemli görevlerinden bir tanesi bireyin yeterliliğini belirlemektir. Bu hemşirelerin adli yargı sistemini de doğru bir şekilde bilmeleri gereklidir. Adli süreç içinde yer alan çeşitli ekipler kurbanların yaşadığı emosyonel acı ve travmayı anlayamayabilirler, ancak adli hemşireliğin temel görevi bunu anlamaktır. Bazen adli hemşireler diğer adli ekip üyeleri ile çatışma yaşayacak olsa bile, birey bütünlüğünü korumak ve sağlamak için temel insan gereksinimlerini ve bakım vermedeki en iyi uygulamaları rehber alarak çalışmalıdırlar(8).

5.8. Adli Pediatri Hemşireliği: Adli pediatri hemşireleri çocuklara bakım verirler ve suistimal, ihmal ve insan hakları ile ilgili konuları incelerler.

Bu hemşireler genellikle hastanelerin pediatri servislerinde bağımsız çalışan hemşirelerdir(8).

Çocuklar ve gençler şiddet eylemlerinin bazen faili bazen de mağduru olarak karşımıza çıkar. Çocuklar bedensel, zihinsel ve psikolojik özellikler yönünden erişkinlerden farklıdır ve çocuk suçluluğuna da farklı yaklaşmak gerekir(18). Cinsel istismar olgularında sağlık çalışanlarının en önemli rolü potansiyel kurbanların var olan parametrelerinin tanımlanması ve önlemeye yönelik girişimlerin uygulamaya konulmasıdır. İstismarı önlemeye yönelik girişimler primer, sekonder ve tersiyer olmak üzere üç kısımda incelenir(16).

Primer önleme: Cinsel istismarı önlemeye yönelik halka yapılacak eğitimi, şiddeti tanımlamaya ve kriz durumundaki girişimlere yönelik sağlık ekibine yapılacak eğitimi, şiddet ve istismar ile ilgili risk gruplarının tanımlanmasını, risk altındaki kişilere danışmanlık ve koruyucu hizmetlerin sağlanmasını, çatışma ve stres yönetimini içerir(16).

Sekonder önleme: ikincil önleme çalışmaları daha çok cinsel istismar davranışı sonrasında genellikle hastayı ilk gözlemleyen hemşire ve diğer ekip elemanlarının girişimlerini içerir. Okul öncesi çağda profesyonellerin cinsel istismar ile ilgili var olan fenomenleri dikkatli bir şekilde değerlendirmesi gerekir. Çocuğa karşı yumuşak bir üslup kullanılarak istismarı gösteren davranışları ortaya çıkarabilecek bir yaklaşım sergilenmelidir. Okul öncesi çağda çocuklar kendilerini sözel olarak ifade etmekte zorlanmakla kalmazlar, aynı zamanda yanında bulunan kimselerden çekinebilirler veya yaşadığı olayı anlatmakta güçlük çekebilirler veya bu durumdan ötürü korku yaşıyor olabilirler. Bu travmanın çocuk tarafından oyun yardımı ile anlatılmasına yardımcı olunabilir. Şiddet süreci genellikle kademeli olarak ilerler. Cinsel istismar ilk meydana geldiğinde, çocuk bunu genelde kendi rızası ile meydana gelmiş gibi algılar ve bu durumdan ötürü suçluluk duymaya başlar(19).

Tersiyer önleme: Bazı çocuklar için cinsel istismarın etkileri çok ciddi boyutlardadır ve uzun sürelidir; ancak, hepsi de yetişkinliğe kadar uzanan etkilerin altında kalmayacaktır. Cinsel istismar,

uzun bir dönem devam etmişse, bir baba veya baba figürü tarafından gerçekleştirilmişse, penetrasyon meydana gelmişse ve şiddet kullanılmışsa uzun dönemli zararlara yol açacaktır. Tersiyer önleme girişimleri cinsel istismar sonrasında oluşan fiziksel ve psikososyal travmanın uzun dönem etkilerini en aza indirmeye yönelik girişimleri kapsar. Çocuğun cinsel istismarla ilişkili his ve davranışları kontrol altına alınmalıdır. Benlik saygısı ve pozitif benliğin oluşturulmasına yönelik girişimler artırılmalıdır(20).

İhmal ve istismarı birbirinden ayıran en temel nokta, istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır. Çocuk ihmali fiziksel ve duygusal ihmal olarak ele alınmakla birlikte bunları birbirinden ayırmak oldukça güçtür(21).

İstismar türleri arasında belirlenmesi en kolay olan fiziksel istismar; çocuğun kaza dışı nedenlerle yaralanmasıdır. Cinsel istismar ise çocuğun bir erişkin tarafından cinsel doyum amacıyla kullanılmasıdır. Araştırmalar cinsel istismara maruz kalan çocukların %25'inin 7 yaş altında olduklarını ortaya çıkarmıştır(16, 21).

Hemşirenin buradaki rolü, öncelikle çocuk istismarını tanımlayabilmesi, sonra anlamaya çalışarak, yardım ve destek sunabilmesidir. Hemşire tarafından yapılan iyi bir değerlendirme, iyi bir girişimi ve yapılandırılmış bir aktiviteyi getirir. Çocuk sağlığına yaklaşımda istismarın erken tanısı ve çözümünde multidisipliner yaklaşımın, çocuğun topluma ve okula tekrar katılımını sağlayacaktır. Bunun için aile merkezli destek programlarının yürütülmesi gerekmektedir(16).

5.9. Adli Araştırma Hemşiresi: Adli Araştırma Hemşireleri kriminal olaylarda kurbanın çevresindeki verilerin araştırılması ile ilgili bilimsel araştırmalar yaparlar. Bunu aşağıdaki örnekle daha iyi açıklayabiliriz: Altı aylık bir bebek pusetinde ölü olarak bulunmuştur ve adli araştırma hemşiresi olay yeri incelemesi için çağırılmıştır. Olay yerine geldiği andan itibaren hemşireye hastalık ya da

ihmal öyküsü olmadığı bildirilmiştir. Hemşire çocuğun odasına girdiği anda kusmuk kokusu almış, çocuğun geçmişte hastalığının olmadığını öğrenmesine rağmen bebeğin abisinin birkaç gündür karın ağrısı şikayetinin olduğunu öğrenmiştir. Hemşire kalorifer peteğinin yeni yeşile boyandığını fark etmiş, anne ve çocuğa test yapılarak zehirlenme belirtilerinin araştırılmasını istemiştir. Testler hemşirenin gözlemlerini doğrular nitelikte bulunmuş ve sonuçta ailenin boyadan zehirlendiği ve bebeğin bu nedenle öldüğü ortaya çıkmıştır(8).

5.10. Hemşirelik Hukuku Danışmanı: Hemşireler avukatlara yasalar ile tıbbın birleştiği vakalarda klinik bilgilerini kullanarak desteklemek amacıyla yardımcı olurlar. Bu alanda çalışan adli hemşireler bilgilerini kriminal olaylardan çok sivil olaylarda kullanır. Bu hemşireler bilgilerini daha çok sigorta firmalarının yasal işlerinde kullanır ve uygulama yaparlar. Görevleri arasında malpraktis ve ihmal olaylarını doğrulamak, kayıtları hazırlamak ve analiz etmek, yasal yardım sağlamak ve kurbanlara yardım etmek yer alır(8,16).

SONUÇ

Adaletin sağlanması ve bireylerin sağlıklarını kazanması, koruması ve geliştirmesi sürecinde önemli derecede yer alan adli hemşirelerin, rolleri ve çalışma alanları ile ilgili geniş bir çalışmaya, değerlendirmeye ve tanımlamaya ihtiyaçları vardır. Hemşirelerin, adli hemşirelik alanında hemşirelik okullarının müfredat programlarının içinde gerekli eğitimleri alması, uygulamada uzmanlaşması ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca diğer alanlarda olduğu gibi kaliteli bir sağlık hizmeti için hemşirelik temel eğitimi içinde mutlaka adli tıbbın temel konuları (deliller ve toplanması, yaralar vb) yer almalı, meslek içi eğitim, yüksek lisans ve doktora programları ile bu alanda gerekli bilgi ve becerilere sahip hemşirelerin yetiştirilmesi desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

1. Gökdoğan MR, Altunçul H. Adli Hemşirelik: kapsam ve görevi. *Hemşirelik Forumu* 2002; 5 (5): 16-21.
2. Pıçakçıefe M. Adli tıp ve halk sağlığı ilişkisi. *Toplum ve Hekim Dergisi* 2004; 19 (4): 307-309.
3. Pınar R, Bahar TM. Acil servis hizmetleri ve adli hemşirelik. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci* 2011;3(1): 45-54.
4. Eşiyok B, Hancı İH, Özdemir Ç, Yelken N, Yıldırım Z. Adli hemşirelik. *Sted Dergisi* 2004;13 (5):169-171.
5. Eşiyok B, Yelken N, Hancı İH. Adli hemşirelik ve Türkiye'deki durumu. *Adli Psikiyatri Dergisi* 2004; 1 (3): 5-10.
6. Yelken N, Tunalı G, Gültekin G. Adli hemşireliğin Türkiye'deki durumu. *Sted Dergisi* 2004; 3 (5): 171.
7. Gökdoğan MR, Erkol Z. Forensic nursing in Bolu, Turkey: a survey. *Journal of Clinical Forensic Medicine* 2005; 12 (1): 14-17.
8. Sunmaz D, Basbakkal Z, Bolısık B. Adli hemşirenin çalışma alanları. *Adli Bilimler Dergisi / Turkish Journal of Forensic Sciences* 2008; 7 (3): 42-47.
9. Zeyfeoğlu Y, Özdemir Ç, Hancı İH. Adli hemşirelik. *Adli Tıp ve Adli Bilimler. Seçkin Yayınevi: Ankara; 2002.ss. 631-636.*
10. Tel H. Gizli sağlık sorunu: Ev içi şiddet ve hemşirelik yaklaşımları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2002; 6 (2): 1-9.
11. Oskay ÜY, Dikencik BK. Tecavüz ve hemşirelik bakımı. *Sağlık ve Toplum Dergisi* 2005; 15 (1):32.
12. Uysal A. Dünyada yaygın bir sorun: Yaşlı istismarı ve ihmali. *Aile ve Toplum Dergisi* 2002; 5 (2):43-49.
13. Türkiye nüfus ve sağlık araştırması 2003. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2.Baskı). H.Ü Hastaneleri Basımevi: Ankara; 2005.ss. 17-19.
14. Koştu N. Yaşlı istismarı ve ihmalinin önlenmesinde halk sağlığı hemşiresinin rolü. *Özveri Dergisi* 2005; 2 (2): 527-534.
15. Yeşilbursa D. Yargılama sürecinde adli psikiyatrik değerlendirme. *Psikiyatri Psikoloji Psikiyatrik Dergisi (3P) Dergisi* 2002; 10(Ek 2): 5-10.
16. Hoff LA, Ross M. Violence content in nursing curricula: strategic issues and implementation. *Journal of Advanced Nursing* 1995; 21 (1): 137-42.
17. Ançel G. Adli psikiyatri hemşireliği. *Adli Psikiyatri Dergisi* 2005; 2 (4):29-34.
18. Erdoğan A, Balcıoğlu İ. Çocuk ve ergenlerde adli psikiyatri. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi* 2003; 4 (2): 101-107.
19. Roberts S. Primary Health Care of Survivors of Childhood Sexual Abuse: How Can Psychiatric Nurses Be Helpful? *J Am Psychiatric Nurses Assoc* 2000; 6: 191-195.
20. Glod C. Long-term consequences of childhood physical and sexual abuse. *Arch Psychiatric Nursing*; 1993;7: 163-173.
21. Taner Y, Gökler B. Çocuk istismar ve ihmali: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi* 2004; 35 (2): 82-86.